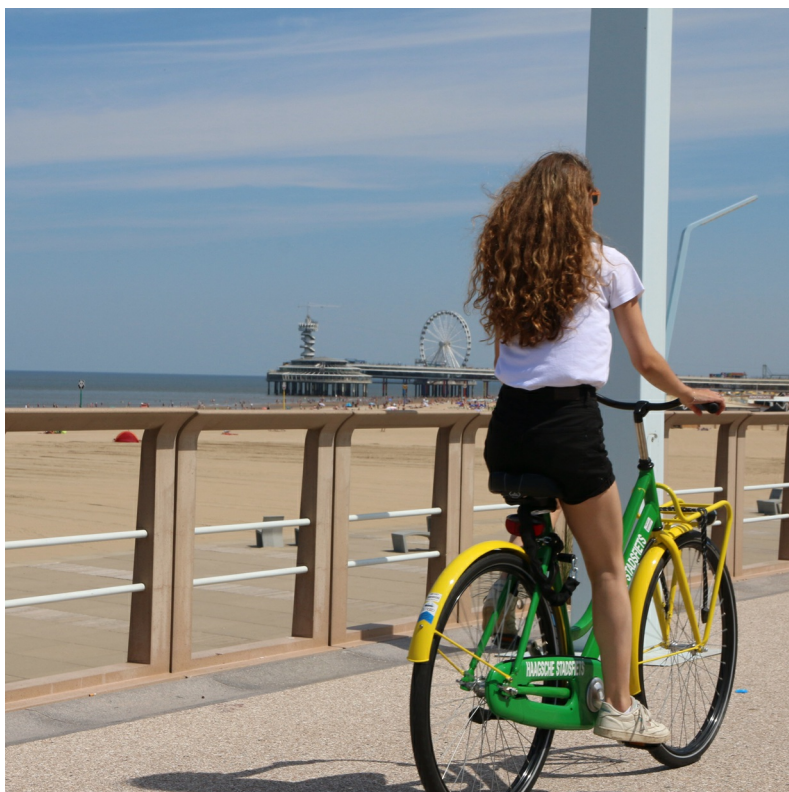

Fietsen in Den Haag

Wim ten Brinke

Colofon

Fietsen in Den Haag

© 2021 Odyssee Reisgidsen vof | www.odyssee-reisgidsen.nl

© 2021 Wim ten Brinke | www.wimtenbrinke.nl

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst: Wim ten Brinke

Serieredactie: Bartho Hendriksen en Leo Platvoet

Foto's: Wim ten Brinke

Kaarten: UvA Kaartenmakers, Castricum | www.uva-kaartenmakers.nl

Odyssee Reisgidsen

Odyssee Reisgidsen levert zijn titels als paperback of als e-book. Paperbacks zijn verkrijgbaar bij de (reis)boekhandel in Nederland en Vlaanderen, via onlineboekhandels of de Odyssee-website. De e-books zijn verkrijgbaar via de Odyssee-website en een groot aantal internetplatforms. Uiteraard proberen wij de geboden informatie zo actueel en accuraat mogelijk te houden. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid.

Legenda

In de routebeschrijvingen worden de volgende afkortingen gebruikt:

LA linksaf; RA rechtsaf; RD rechtdoor; K fietsknooppunt. Bij het uitzetten van de fietsroutes is nu en dan gebruik gemaakt van het systeem van fietsknooppunten. MK Museumkaart gratis toegang, soms met een toeslag bij speciale tentoonstellingen.

De GPS-tracks van de fietsroutes kun je downloaden van <https://www.odyssee-reisgidsen.nl/item/fietsen-in-den-haag-gps>

Volg Odyssee op Facebook, Twitter en Instagram

www.odyssee-reisgidsen.nl | info@odyssee-reisgidsen.nl

Foto omslag: Boven het Torentje verheft zich de skyline van Den Haag

Foto titelpagina: Het is heerlijk fietsen op de boulevard van Scheveningen

Foto pag. 6: De Haringeter symboliseert de haringvangst die in het verleden een inkomstenbron was voor Scheveningen

ISBN 9789461231383

Voorwoord

Geen stad zo groen als Den Haag, fiets vanuit het Centraal Station meteen het bos in en kom er pas weer uit nadat je via parken, duinen en zeezicht stuit op de boulevard van Scheveningen. En waar de duinen tussen stad en zee zijn bebouwd, fiets je door lommerrijke lanen langs vrijstaande villa's en fraaie herenhuizen, of langs een mooi plein als een groene oase.

Geen stad zo volgebouwd als Den Haag. Fiets vanuit station Hollands Spoor langs de Laakhaven of ga dwars door de Schilderswijk en kom terecht in de naoorlogse flatwijken. Of fiets de gemeentegrens over naar Rijswijk, Voorburg of Nootdorp, zonder dat je merkt dat er maar een hapering in de stedelijke bebouwing zit. En toch, en toch, steeds kiert er groen door de stenen façades, want tussen de flats liggen plantsoenen, zijn er waterterrassen in Binckhorst, grenst een nieuwe woonwijk als Ypenburg aan veenweiden vol koeien.

Geen stad zo voornaam, zo rijk, zo internationaal als Den Haag met zijn ambassades in stadspaleisjes, zijn instellingen op het gebied van vrede en recht. En tegelijk geen stad met zoveel armoede in multiculturele wijken.

Uiteenlopende gezichten heeft Den Haag, en dat maken de zes fietsroutes in deze gids speciaal, ze laten je alle kanten van de stad zien. De routes variëren in lengte tussen 21 en 32 km; bijna elke route heeft eenvoudige mogelijkheden tot inkorting. Je kunt ze in een uurtje of twee fietsen, maar ze zijn stuk voor stuk hele dag waard. Bezoek (in drie routes!) het strand, dwaal rond in museum Voorlinden, maak een wandeling door Clingendael, picknick in de Bieslandse Polder, strijk neer op de terrassen in Rijswijk, Voorburg of Binckhorst.

Veel fietsplezier in Den Haag,
Wim ten Brinke

Tips

Uiteraard houdt Odyssee zich aanbevolen voor reacties van kritische lezers. Zijn er foutieve meldingen, wijzigingen in openingstijden en prijzen in deze gids? Of moet de route worden aangepast? Voor reacties, aanvullingen en suggesties: info@odyssee-reisgidsen.nl.

Updates en aanvullingen

Scan de QR-code voor updates van de gids
Fietsen in Den Haag of ga naar www.odyssee-reisgidsen.nl/item/fietsen-in-den-haag-updates

Inhoudsopgave

Inleiding Den Haag

- Den Haag verkennen 7
- Met de fiets door Den Haag 13
- Odysee's aanraders 14

Fietsroute 1 | Park en Duin

- Het onmetelijk groene Den Haag 15

Fietsroute 2 | Villa's en zeezicht

- Door de deftige stad naar zee 29

Fietsroute 3 | Veenwijken en zandmotor

- Licht en ruimte dankzij wederopbouw en zeezicht 48

Fietsroute 4 | Havens en strandwal

- Vernieuwde havens en een strandwal vol historie 61

Fietsroute 5 | Van Trekvlriet tot Vinex

- Trekvlriet, Delft, droogmakerij en Ypenburg 74

Fietsroute 6 | Bezuidenhout en landgoederen

- Volle stad, historische landgoederen en ruime weiden 84

Register 96

Kaders

- Haagse Beek 8
- Neostijlen, Jugendstil en Nieuwe Haagse School 10
- Den Haag en de ooievaar 12
- Wandelroute Clingendael 18
- Duinlandschap: van binnenduin tot zeereep 21
- Pier van Scheveningen 24
- Berlage lantaarns 25
- Hofjes 36
- Haringeter 39
- Atlantikwall 42
- Haagse beatscene 45
- Vernieuwing van Zuidwest 53
- Zandmotor 55
- Verversingskanaal 59
- Haagse kiosken 63
- Strandwallen en veenweiden 66
- Jacques en Agneta van Marken: een bijzonder stel 77
- Delfts Blauw 80
- Nieuwe Haagse School 88
- Tuinarchitecten Zocher 91
- Bezuidenhout-West 95

Den Haag verkennen

Het amandelvormige Sweelinckplein ligt in het hart van de wijk Duinoord

Van afgelegen grafelijk hof in de duinen is Den Haag een stad met internationale verbindingen geworden. Vanuit dat hof is de lijn door te trekken naar de voornamelijk villawijken en de buitenplaatsen op de strandwallen van Rijswijk en Wassenaar. Op dat voorname, internationale karakter sluit de spreuk in het Haagse gemeentewapen – Stad van Vrede en Recht – aan. Het suggereert of dit de Haagse hoofdzaak is, maar de zes routes in deze gids laten zien dat er zoveel meer is dan villa's en buitenplaatsen. Volks en multicultureel in de gerenoveerde Schilderswijk. Rafelig en vol vernieuwing in oude havengebieden. Super stads dankzij de imponerende skyline. Ongelooflijk groen in de centraal gelegen parken. Strak en ruim in de naoorlogse flatwijken. Onverwacht plattelands in de veenweiden. Dicht bij het historische Delft. Modern stedelijk in Vinexwijk Ypenburg. En dan hebben we het nog niet gehad over duin, strand en zee. Hoe glorieus de nieuwe Scheveningse boulevard, hoe weids het zicht vanaf het panoramaduin, hoe heerlijk het terras van het strandpaviljoen. Zoveel te zien, zo veel fietsplezier in Den Haag: op pad!

Den Haag, van eenzaam hof tot internationale stad

Waren het de ruige duinen met hun uitgebreide jachtmogelijkheden? En/of de afgelegen ligging, aan geen enkele doorgaande weg? Alles is speculatie, gissen naar de redenen die de graaf van Holland, Floris IV, had om in 1229 het boerenhof van vrouwe Meilindis te kopen.

Welke motief dan ook, hij legde er wel de kiem voor een lange weg, met de nodige hobbels en zijden draden, naar wat Den Haag tegenwoordig is: nationaal regeringscentrum en internationale hotspot van organisaties op het terrein van vrede en recht.

Binnen- en Buitenhof

Opvolgers van Floris verbouwden het boerenhof tot grafelijke residentie (het haagje van de graven, 's-Gravenhage, later verkort tot Den Haag) met een *Binnenhof*, toegankelijk via een van de poorten en een *Buitenhof*.

En natuurlijk met de *Ridderzaal*. In route 2 fiets je door Binnen- en Buitenhof. Westelijk van het Buitenhof ontstond een burgernederzetting, *Die Haghe*, want het hof trok ambachtslieden en handelaren aan. Als de *Haagse Trekvljet* in 1345 wordt gegraven groeide het dorp tot een stedelijke omvang van enkele duizenden inwoners. Velen gingen wonen rond het Spui, waar de nieuwe waterverbinding eindigt.

Ondertussen lieten adellijke lieden verbonden aan het hof grote huizen bouwen aan bijvoorbeeld de Lange en Korte Vijverberg en het Lange Voorhout. Toen manifesteerde zich al een scheiding die Den Haag tot in de huidige tijd karakteriseert, de scheiding tussen de rijken en voornamen op het zand van de strandwallen, de armen en arbeiders op het zompige veen, waarin grachten en havens werden uitgegraven.

Haagse Beek

*Bij het Hof van Meilindis lag een duinmeertje dankzij vers water dat er opborrelde, aangevuld met neerslag. Dat was niet genoeg toen het meertje groter werd gegraven tot de Hofvijver en er om het Binnenhof grachten kwamen. Vanuit het Segbroek, een natte duinvallei ten zuidwesten van Scheveningen werd de **Haagse Beek** gegraven voor wateraanvoer naar de Hofvijver en zijn grachten. De beek ligt er nog altijd, je passeert hem in route 2 (twee keer) en in route 3. Hij heeft nooit goed gefunctioneerd, want de wateraanvoer was te gering en de beek slibde haast dicht door het gedumpte afval. Vandaar dat de gemeente de watergang in de stad heeft overkluisd, maar de aanvoer van water gaat nog steeds via de beek; niet meer uit de duinen, maar met voorgezuiverd Maaswater dat vanuit het Verversingskanaal (bij de Houtrustbrug in route 2) wordt toegediend.*

Omsingeling

De geschiedenis van 's-Gravenhage verliep niet altijd geweldloos, want de stad was een gemakkelijke prooi wegens het ontbreken van vestingwerken; vijandelijke legers wandelden ongehinderd binnen, want muren, grachten of poorten ontbraken.

In 1573-74 hingen de Spanjaarden er zo de beest uit dat inwoners vluchtten en de stad op sterven na dood was. Toch, de zijden draad waaraan de hofstad hing knapte niet. Integendeel, het dunne touwtje verstevigde tot staaldraad nadat in 1585 de stadhouder en de Staten-Generaal (de vergadering van afgevaardigden van de provinciale staten van de gewesten van de Nederlanden) besloten Den Haag te kiezen als vergaderplaats. Niet lang daarna verbeterde de bescherming door de aanleg van de singelgrachten die, hoewel nooit uitgebouwd tot echte vestingwerken, het toch wat minder makkelijk maakten de stad zonder enige moeite onder de voet te lopen. Ondertussen groeide de bedrijvigheid dankzij de aanleg van nieuwe havens rond het Spui voor de overslag van wijn, bier, vee,

hout en turf. Dat alles gebeurde binnen de omsingeling; eeuwenlang bleven de buitengrachten de grens van de stad. In feite droeg Den Haag een veel te ruime jas – grote stukken bleven onbebouwd. Pas 250 jaar later was een grotere maat nodig, en toen ging het heel snel. Inmiddels zijn de meeste grachten gedempt, maar de omsingeling bleef bestaan en die bakent nu de historische binnenstad af. In route 2 passeer je die omsingeling, in route 3 raak je de buitenkant.

Nationaal centrum

Als regeringscentrum van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden wist Den Haag zijn nationale positie te versterken. En al onderging het nationale bestuur wijzigingen – eerst in de Franse Tijd, vanaf 1813 als Koninkrijk der Nederlanden – de stad bleef het regeringscentrum en had steeds meer mensen nodig. Velen verhuisden in het verloop van de 19de eeuw naar de hofstad, waardoor alle ruimte binnen de singels volgebouwd raakte. Voor al die regeringsfunctionarissen, ambtenaren en militairen kwamen er nieuwe woonwijken, van luxe tot zeer luxe, in het duingebied tussen de omsingeling en de zee (route 2). Verderop in de 19de eeuw groeide de industrie, vooral aan de zuidkant. Bij de havens en grachten lagen de nieuwe fabrieken; daar verzezen in noodtempo, in het voormalige veen, vaak krakkemikkige arbeiderswijken met de *Schilderswijk* als bekend voorbeeld (route 3).

Internationalisering

Al begin 17de eeuw bleek Den Haag als nationaal regeringscentrum aantrekkelijk voor het regelen en afsluiten van internationale vredesverdragen. Een aristocratische elite verbleef er regelmatig om conflicten tussen landen te beslechten. Nederland was klein, niet zo machtig, het servetje tussen de Europese lakens en daarmee een neutrale plek voor grootmachten om te onderhandelen. Die internationale lijn kreeg in 1899 een sterke impuls, toen hier de eerste internationale vredesconferentie werd gehouden. Die leidde een paar jaar later tot de bouw van het Vredespaleis, als permanente vestiging van onder andere het *Internationaal Gerechtshof* om geschillen tussen staten te beslechten (route 2).

Op die internationale reputatie bouwt Den Haag voort – het is nu de stad van Vrede en Recht, met als aansprekende voorbeelden het *Internationaal Strafhof*, *Europol* en de *OPCW* (Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens). Deze instellingen zorgen, in combinatie met de talloze ambassades, voor een internationaal karakter; geen stad in Nederland heeft zoveel expats. Hoe kan het anders met 131 internationale instituten en organisaties waar meer dan 14.000 mensen werken.

Die internationale sfeer heeft nog een connectie: Nederlands-Indië. De duizenden die in de voormalige kolonie woonden en werkten kwamen voor verlof of na immigratie graag naar Den Haag. Niet alleen zat je dicht bij het vuur (het Ministerie van Koloniën en Oorlog; hoofdkantoren van 'Indische' bedrijven), ook was de woonomgeving perfect: in de 19de eeuw verrees de ene na de andere villawijk, waar je met gelijkgestemden bij elkaar woonde (*Archipelbuurt*, *Duinoord*, *Statenkwartier*, alle in route 2). Na de onafhankelijkheid van Indonesië kwamen van de 250.000 Indische emigranten er 60.000 in Den Haag terecht.

Neostijlen, Jugendstil en Nieuwe Haagse School

Den Haag groeide eind 19de eeuw als kool, de ene villawijk na de andere verrees. Gretig grepen architecten naar bouwstijlen uit eerdere eeuwen. Vooral de Hollandse neorenaissance was favoriet. Je wordt er soms hoorndol van, al die spitsvondige erkers, loggia's, zuiltjes, pilasters, maar chaos breekt er nooit uit, want gebed in symmetrische vorm met vaste maten voor kozijnen en gevels waar horizontale banden van witgepleisterde steen de baksteen onderbreken. Veel hoogtepunten staan in de oude villawijken van route 1 (Belgisch Park) en route 2 (Zorgvliet, Van Stolkpark), maar ook de geschakelde herenhuizen in bijvoorbeeld Duinoord (Sweelinckplein!) en het Statenkwartier.

Ook was er ruimte voor vernieuwende architectuur, in onder andere de Leuvensestraat in het Belgisch Park is gebouwd in Jugendstil. Te herkennen aan sierlijk ijzersmeedwerk in vensters, hekken en deuren, glas in lood, gebruik van geglazuurde steen, gebogen vensters.

In de loop van de 20ste eeuw maakte Den Haag naam met de Nieuwe Haagse School, meer daarover in route 6 (de wijk Marlot). Ook de rationele baksteenstijl van Berlage (Kunstmuseum in route 2) was een krachtige reactie op het neogerepeteer.

Zand en veen

Villawijken, middenstandswijken, ambassades, internationale instellingen – in veel gevallen hebben ze een plek gevonden op het zand, in de duinen. De arbeiders daarentegen kwamen terecht in de voormalige veenweiden. De tegenstelling tussen zand en veen zette zich voort toen na 1945 grootschalige uitbreidingen tot stand kwamen – licht, lucht en ruimte waren de motto's voor de flatwijken in het zuidwesten. Deze woonwijken (in route 3 kom je door *Morgenstond*, *Het Zicht* en *De Dreven*), gebouwd op het veen, waren bedoeld voor de middenklasse, maar die trok weg.

De mensen die er nu wonen, veelal met migratieachtergrond, verkeren vaak in een achterstandsituatie op het gebied van werken, onderwijs en inkomen.

Ondertussen liep Den Haag opnieuw tegen zijn grenzen aan en waren grenswijzigingen nodig om bouwruimte te scheppen. *Leidschenveen*, *Wateringse Veld* en *Ypenburg* (route 5) verschenen als Vinexwijken op de kaart. En in deze wijken vervaagt de tegenstelling zand = rijk tegenover veen = arm, want met hun grote mix van woningtypen ligt er nu bijvoorbeeld ook een echte villawijk op voormalig zompig veen (*Bosweide*, route 5)

Groen van binnen, rood van buiten

Inmiddels is alle beschikbare ruimte volgebouwd. Behalve een bord dat een nieuwe gemeente aankondigt, merk je niets van een overgang, want de bebouwing gaat onverdroten verder als je naar Nootdorp, Rijswijk of Leidschendam gaat. Rode randen heeft de stad, nergens stopt de huizenzee (route 5). Zo ligt Den Haag aan alle kanten ingeklemd, want waar geen huizen zijn, ligt de zee, de 'blauwe' lijn die net zo begrenzend is.

Toch geldt lang niet overal 'code rood', want binnen de gemeentegrenzen zelf zijn grote groengebieden. Welke stad heeft nou een bos naast zijn centraal station liggen, oude duinparken als de Scheveningse Bosjes of een groene, ruime